

Ida Horvat

SIGNIRANI BIDERMAJER NAMJEŠTAJ U ZBIRCI MUZEJA SLAVONIJE

Značajni dio zbirke namještaja u Muzeju Slavonije čine garniture i pojedinačni komadi izrađeni u stilu bidermajera.

Jedna od najvrednijih takovih garnitura je spavaća soba sa signiranim ormarom, koju je krajem 1972. godine Muzej otkupio od jedne stare osječke obitelji.

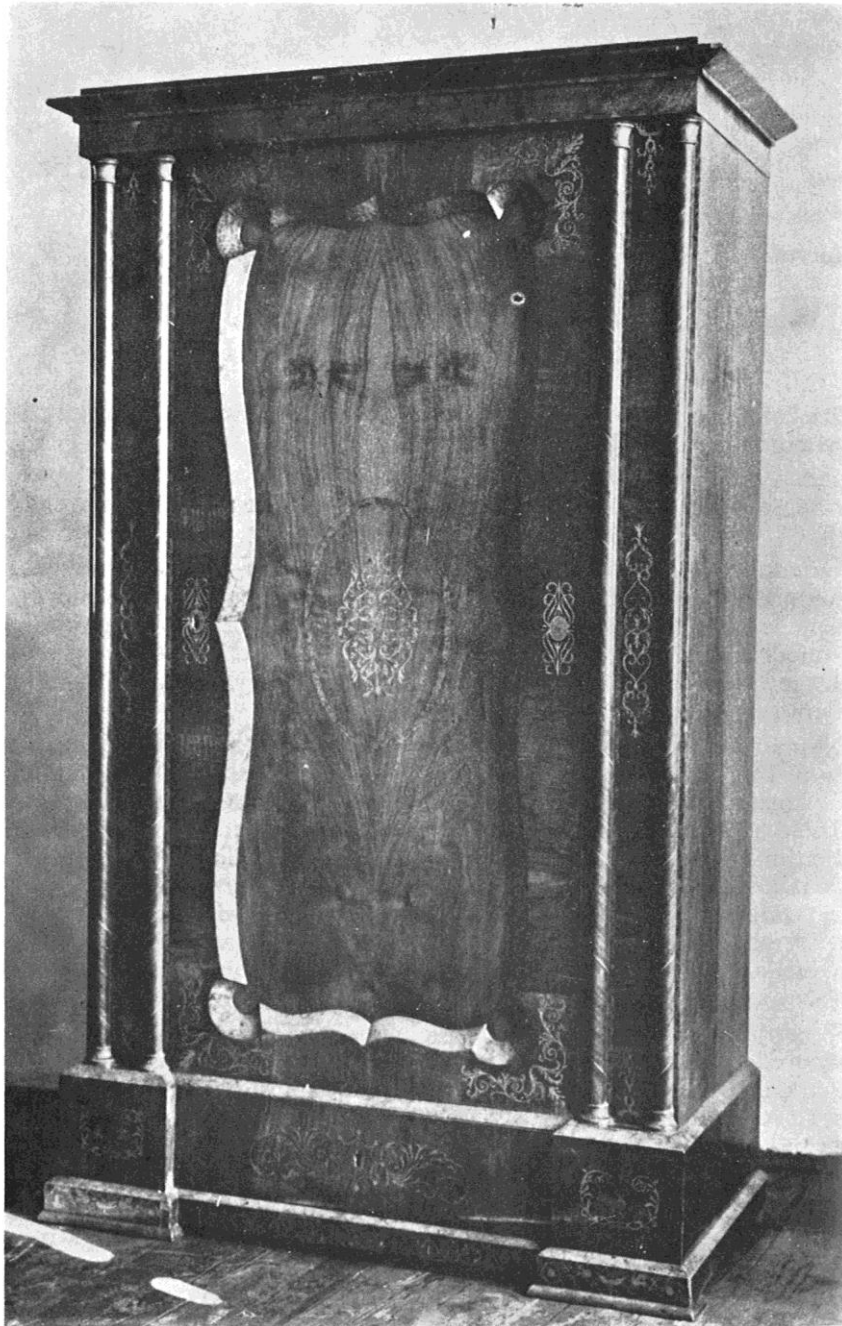
Garnitura se sastoji iz dva kreveta, dva ormara — za odijela i rublje — i jednog noćnog ormarića (drugi nije sačuvan). Izrađena je od orahovog drva tople smeđe boje i ukrašena intarzijom od bijelog javora. Po svom obliku, dekoru, finoći materijala i minucioznosti izrade nosi sve odlike zrelog bidermajera druge četvrtine 19. st. s osjetnim bečkim utjecajem karakterističnim za to vrijeme u Slavoniji.

Najmarkantniji dio garniture čini zapravo ormar (sl. 1) u kojem se nalazi signatura. Ima tipični jednostavni oblik zatvorenog kubusa. Baza mu je vertikalno, a sprijeda i horizontalno profilirana. U nju je umetnuta ladica. Iznad baze je tijelo s glatkim postranim plohamama. Površina prednje plohe oživiljena je udubljenjima i profiliranim dijelovima. Flankirana je lezenama na kojima su po dva polustupića. Između lezena su jednokrila vrata izrađena na sistemu udlage (»Füllung«) i okvira. Okvir je duboko profiliran, s koso postavljenim vitičastim obodom, koji tvori oble i šiljate lukove. Iznad tijela ormara uzdiže se dvostruko profilirani vijenac, koji svojim kosim obodom prelazi konture ormara.

Prednja površina ormara bogato je ukrašena florealnom intarzijom skladno raspoređenom u pojedina polja. Osim intarzije, kao ukras su još primijeđene inkrustirane uske okvirne trake od topolinog drva, koje ima karakterističnu čvornatu strukturu. Ta vrsta furnira se nalazi na svim profilacijama i obodima, da bi ih što više istakla.

Na donjem obodu centralnog dijela ormara, ispod ladice, nalazi se ukras od intarziranih vitica i grančica. Na ladici, oko ključanice, je svijetli puni oval od javora, oko njega vitičasti, osmerokraki okvir, a s lijeve i desne strane fino izvedeni ukras od snopa lisnatih, volutasto savijenih vitica.

Centralni, najdekorativniji dio ormara čine vrata uokvirena s lijeva i desna uskim ukrasnim trakama. Intarzija je na njima raspoređena u sredini i po uglovima. U sva četiri ugla okvira je ukras u vidu koso postavljenog lista i jako razgranate vitice sa sitnim listićima i zavijenim krajevima. Oko ključa-

Sl. 1

nice je ovalno svijetlo polje, iz kojeg izlaze sitne vitice i savijaju se prema gore i dolje. Isti taj motiv ponavlja se na suprotnoj strani okvira u paralelnoj liniji s ključanicom. U samoj sredini vratnica, tj. u centralnom dijelu udlage je oval oivičen uskom trakom od topole. U sredini ovala je stilizirana osmerokraka zvijezda (ili rozeta), a oko nje su bogato isprepletene lisnate vitice koje zauzimaju veliku površinu, tako da je ukras veoma pun i bogat. Na donjem dijelu vijenca ukras je također raspoređen na tri mjesta. Iznad lezena horizontalno su položene dvije vitice koje izlaze iz jednog središta. U sredini polja su dvije nasuprot položene jako lisnate vitice. Postrani donji dijelovi vijenca su uokvirani uskim trakama. Završni dio vijenca je koso postavljen na tijelo ormara i prelazi njegove konture.

Na lezenama je intarzija vertikalno raspoređena u obliku cvjetnih čaški i vitica koje izlaze jedne iz drugih. Smještene su pri dnu i vrhu, te u sredini u odgovarajućem vizualnom poretku, a polja su uokvirena uskim trakama. Oblici polustupići, koji imaju jednostavne, gotovo identične baze i kapitele, ukrašeni su jednostavnim uskim trakama od javorovine, koje se ovijaju oko njih u spiralama. Šare furnira na polustupićima prate u liniji te spirale.

Na profiliranim dijelovima baze, na kojima počivaju lezene, nalazi se raznoliki ukras. Na najnižem obodu je u vidu bogatih cvjetnih isprepletanih vitica i stiliziranih ptica. Na pravokutnim prednjim ploham baze su lisnate grančice, koje se savijaju jedna prema drugoj i uokviruju pticu raširenih krila.

Iznutra su ormari jednostavno obrađeni, bez furnira, jedino su vrata furnirana (možda naknadno) i na njih su postavljene okvirne letvice. U lijevom ormaru je naknadno bilo postavljeno ogledalo. U oba ormara je u gornjem dijelu uglavljena obla šipka za vješanje odijela. U lijevom ormaru su osim šipke postavljene sa strane i letvice na koje se mogu montirati police. Ladice su obrađene na isti način.

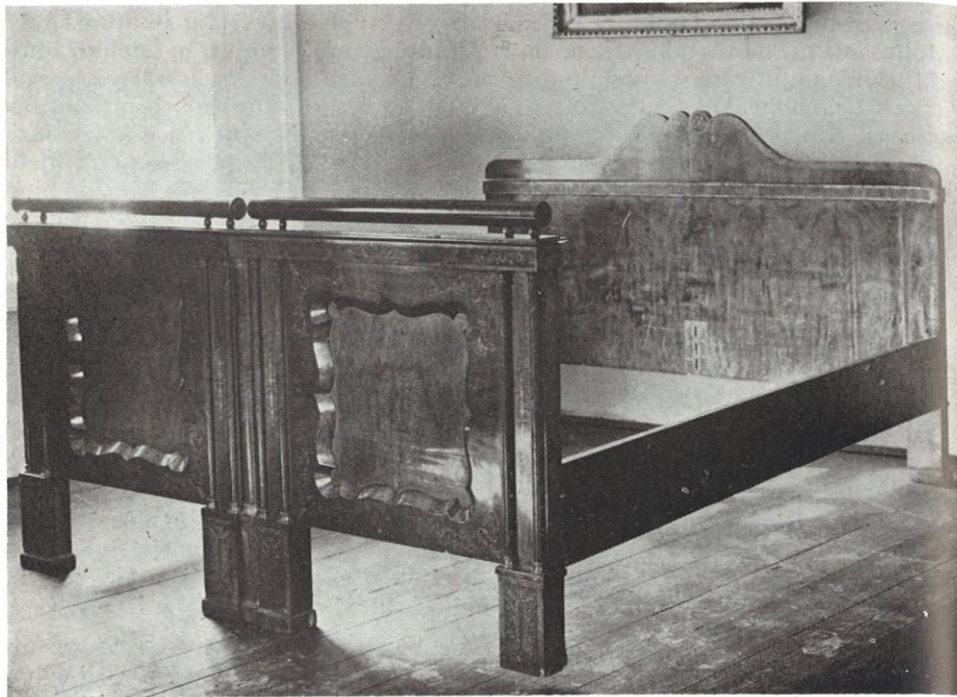
Furnir na ormarima je mjestimice oštećen.

Dimenzije ormara su: visina 164 cm, širina 112 cm, dubina 52 cm.

Noćni ormarić ima također oblik kubusa. Stoji na četiri niske, neznatno izvijene noge. Postrane plohe su potpuno glatke. Prednja ploha je profilirana i horizontalno i vertikalno. Flankirana je lezenama, u koje je umetnuta traka od topolinog drva čvornate strukture. Vratašca su malo uvučena, glatke površine. Iznad vratašca je ladica gore i dolje optočena horizontalnom trakom. Gornja ploča ormarića je na obodu profilirana i zaobljena. Pomična je i drvenim klinom uglavljena u podlogu. Ormarić je ukrašen intarzijom smještenom u gornjim uglovima lezena. Izvedena je u obliku savijenih vitica, koje završavaju kao volute, spajaju se i imaju trolisne izdanke.

Na vratnicama i ladici je oktogonalni okov od mjedi s rozeticom u sredini i jajastim nizom uokolo. Na nj je pričvršćena alkica s cvjetnim motivom. Ormarić je iznutra također jednostavno obrađen, tamne je površine i ima dva pregratka odijeljena policom. Neznatno je oštećen. Dimenzije su mu: visina 78 cm, širina 40 cm, dubina 39 cm.

Kreveti iz garniture (sl. 2) su, nažalost, ponešto promijenili svoj prvobitni izgled. U originalnom obliku su bili pojedinačni, ali su 1931. godine prerađeni i spojeni u tzv. bračni krevet. To je riješeno na taj način, da su postrane daske skinute i zamijenjene novima. Time su se stranice znatno izmijenile, dobile su

Sl. 2

ravnu liniju, dok su u prvobitnom obliku imale blago uzvišene i zaobljene krajeve — kao reminiscencija na linije »lit à bateau«. Demontirane stranice stavljene su na spojena učelja i to tako da su nasuprot okrenute jedna drugoj.

Ta naknadno spojena učelja su jednostavna i glatka, izrađena iz jednog komada, oivičena neznatno profiliranim lezenama, koje su zapravo produžeci kubičnih nogu. Vjerojatno su bila ukrašena tzv. »rolnama« kao i začelja. Umjesto njih na učelje su stavljene već spomenute postrane plohe kreveta. Zaobljeni širi dijelovi tih ploha nasuprot su postavljeni i spojeni na sredini učelja, a prema krajevima se sužavaju i završavaju u zaobljenoj liniji. Ta spojena ploča ukrašena je širokom trakom od topolovog drva, koja joj prati osnovnu liniju, a u sredini traka završava s dvije nasuprot okrenute stilizirane zmijske glave s ucrtanim očima i ustima. Između zmijskih glava su dva spojena dekorativna kruga. Podijeljeni su na svijetli obod i unutrašnji krug tamno smeđe boje, u kojem je zrakasti šestokraki intarzirani ukras sa stiliziranim biljnim završetkom.

U opreci s jednostavnom, glatkom površinom učelja, začelje (sl. 3) je vrlo dekorativno riješeno. Sastoji se također iz dva naknadno spojena dijela. Svaki dio stoji na po dvije kubične noge, profiliranih baza i završnog plitkog vijenca, s kojih se uzdižu plitke lezene sa po dva polustupića jednakih baza i kapitela. Između lezena umetnuta je centralna ploča koja se sastoji iz udlage sa svijetlim žućkastim furnirom i tamnije furniranog okvira s koso postavljenim, profiliranim obodom od topolovine, koji tvori lukove slično kao okvir vratiju na

ormaru. Ploča završava profiliranim ravnim vijencem, a na vijencu je ukrasni valjak, »rolna«. Valjak se na krajevima oslanja na po dvije kuglice. Prilikom prerađivanja kreveta umetnut je između dvije ploče začelja jedan malo uvučeni polustup profilirane baze i kapitela, koji služi kao spona između ta dva dijela začelja, a spojen je s njima drvenim klinovima.

Plohe začelja bogato su dekorirane intarzijom od javora. Na pravokutnim prednjim ploham kubičnih nogu je bujna intarzija u obliku dvije grančice širokih listova, koje su gore spojene, a dolje produžene u dvije spojene listnate volute. Na lezenama je fina, minuciozno izvedena intarzija u obliku cvjetne čaške iz koje izlaze grančice i vitice. Taj motiv je dvostruk, tj. u sredini je spojen, a okrenut je prema gore i dolje, kao motivi na igraćim kartama. Oko

Sl. 3

polustupića ovijaju se fine tanke kose trake od intarzirane javorovine. Baze i kapiteli polustupića su također od svijetlijeg drva (bukva) i jednostavno su oblikovani.

Na centralnom dijelu začelja ornament je raspoređen u uglovima okvira. Iz jednog centra okrenutog prema vanjskom rubu ploče izlaze na obje strane lisnate grančice i vitice s volutasto savijenim izdancima. Motiv je u uglove simetrično postavljen. U sredini udloge je specijalno izvedeni ukras. Crnom linijom ucrtani obrisi četvorine reproduciraju u malom liniju okvira oko udloge, a prostor unutar četvorine ispunjen je drvom s jako izraženom čvornatom strukturom.

Na vijencu je fina intarzija raspoređena u tri polja. U sredini je motiv nasuprot postavljenih volutastih vitica, koje se granaju lijevo i desno u lisnate vitice. Na krajevima vijenca iz stilizirane čaške izlaze po dvije lisnate vitice.

Ukrasni valjci su na krajevima oblo profilirani, a u sredini te profilacije je ispučeno okruglo dugme. Na krajevima, kao i u sredini valjka umetnut je ukrasni kolut od tamnog furnira, oivičen trakama od topolovine i uskim prugama od javora. Šare u samom drvu od kojeg su izrađeni valjci su kose i teku prema sredini. Valjci su još ukrašeni sa po tri tanke intarzirane trake od javora, koje se ovijaju oko njih.

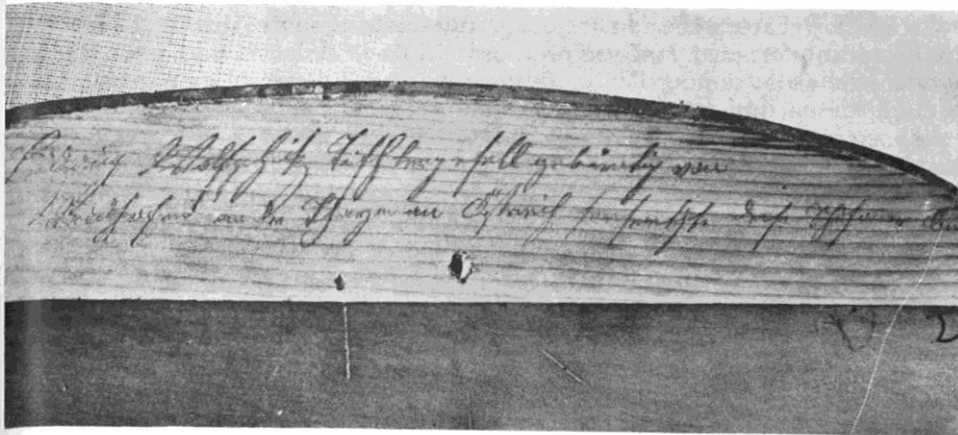
Sa žaljenjem moramo konstatirati, da su spomenute preinake znatno štetele općenitom dojmu i originalnom skladu kreveta, koji su bili stilski potpuno čisti i besprijekorni.

Mehaničkih oštećenja na krevetima nema. Dimenzije su im: visina 102 cm, dužina 214 cm, širina 85 cm, širina spojenog učelja 174. Inventarni broj garniture: U-1054/1-3.

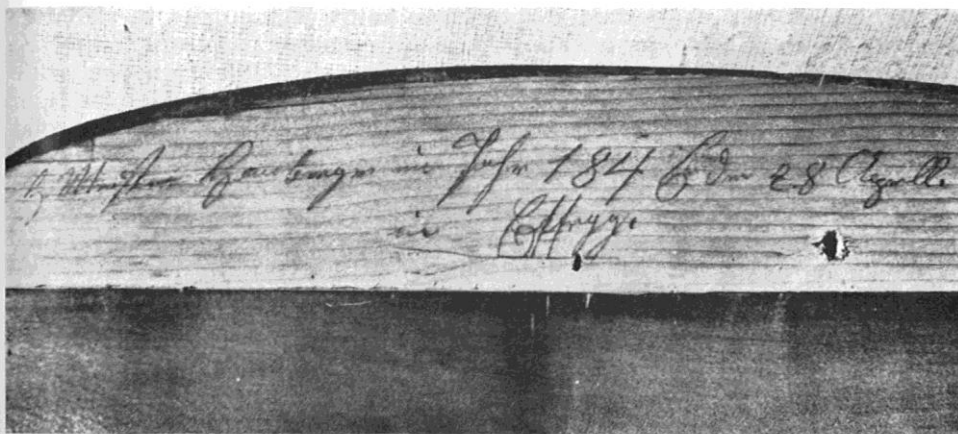
Opisanu garnituru je Muzej otkupio od Edite Mušić-Bartolović, koja ju je naslijedila od svoje majke Štefanije Bartolović, rođene Šarčević. Štefanija Bartolović je živjela u Donjem gradu i potjecala je iz jedne stare osiečke obitelji. Ona je, kao ljubiteljica stilskog namještaja kupila garnituru prije pedesetak godina, ali se nažalost nisu sačuvali podaci od koga. Godine 1931. dala je namještaj popraviti kod osječkog stručnjaka Semenoff Mihajla, koji je u to vrijeme, uz svoju suprugu Anitu Kaiser bio vlasnik osiečke tvornice pokućstva »R. Kaiser«. Tada su prerađeni kreveti. Prilikom popravljivanja namještaja Semenoff je u lijevom ormaru našao signaturu, koju nije zabilježio, nego je o njoj samo obavijestio vlasnicu. Ponukani tim usmeno sačuvanim podatkom, nakon otkupa namještaja, otvorili smo ormar, tj. skinuli smo ogledalo s unutrašnje strane vrata i izvadili udlogu, pa smo s unutrašnje strane profilacije okvira našli olovkom pisani tekst na njemačkom jeziku, gotičkim pismom. Tekst je miestimice iako nečitak, pa ga je bilo teško odgonetnuti. Naš arhivski stručnjak Dr. Kamilo Firingner ga je pročitao na slijedeći način: Ludwig Wolfschütz Tischlergesell gebürtig von Waithofen an der Thava an Ostreich fertigt das Schifonier dem (bei) H. Meister Hauberger (Hamberger ili Haubiger) im Jahr 1846. den 28. Aprill in Esseg. (Sl. 4)

Iz teksta vidimo, da je stolarski pomoćnik Ludwig Wolfschütz iz Waithoffena na Thavi u Austriji radio kod ili za majstora Haubergera ili Hambergera u Osijeku 1846. Završio je taj ormar 28. travnja.

Signatura nije nađena na ostalim dijelovima namještaja. U istom ormaru je nađen i rukom pisani tekst na rumunjskom jeziku: Anul 1937, slijedi žig i liao (ili liuao) Februarie 15. U žigu je tekst:

Sl. 4 — lijeva strana teksta

desna strana teksta

JARDINIERA, Atelier de Tamplarie si Sculptura in Leon; JEAN MIHAS, B-dal Negele Alexandru, 39-Bucuresti.

U drugom ormaru je također rumunjski, rukom pisani tekst:

Renovat as 15 Febrarie 1937 Bucurest

i:

Velet (ili Nelei) Hinaescu (ili Alinaescu = Feziuss) ili Veriuss bois.

Namještaj je nekoliko puta preseljavan, pa je 1937. godine ponovo renoviran u Bukureštu, o čemu nam svjedoče navedeni rumunjski tekstovi. Tom prilikom je obnovljen furnir i politura. (Ogledalo je u ormar ugrađeno vjerovatno prilikom prvog renoviranja 1931. godine.)

Sama signatura izrade namještaja nije nađena na drugim dijelovima garniture, osim u ormaru. Može se pretpostaviti da je stolarski pomoćnik Ludwig Wolfschütz radio samo pojedine poslove, pa je prije sastavljanja i zatvaranja ormara krišom upisao svoje ime i ostale podatke, bez znanja svog majstora. Pretpostavljali smo, da je Meister Hauberger ili Hamberger stolarski majstor, kod kojeg je Wolfschütz radio, ali je isto tako mogao biti i naručilac namještaja, što iz teksta nije bilo jasno. Nijednu pretpostavku nismo mogli potvrditi dok nismo imali arhivskih podataka. Traženjem u registrima i popisima Histo-rijskog arhiva u Osijeku, naišli smo na slijedeće podatke:

U Popisu pučanstva iz 1857. godine stoji, da je izvjesni Hamberger Mathias rođen 1813. obrtnik i kućevlasnik s kućnim brojem 337 u Donjem gradu u Osijeku.

U Registru spisa Gradskog poglavarstva iz 1857. pak nalazimo podatak, da je Hamberger Mathias »Tischler«, tj. stolar.

Time je potvrđena naša prva pretpostavka, da je stolarski pomoćnik Wolfschütz dovršio ormar kod majstora Hambergera, u čijoj je radionici izrađena čitava garnitura.

Nađeni zapis, kao i arhivski podaci veoma su nam vrijedni, budući da rijetko koji komad namještaja u zbirci nosi kakvu signaturu. Ova signatura nam je osobito vrijedna, jer nam potvrđuje da je opisana garnitura namještaja zaista izrađena u Osijeku, u radionici domaćeg majstora. Iako su nađeni arhivski podaci vrlo oskudni, možemo iz njih izvući zaključak, da je Mathias Hamberger u svojoj trideset trećoj godini, kada je namještaj izrađen imao solidnu stolarsku reputaciju, budući da je imao pomoćnika iz Austrije. O njegovoj solidnosti nam najbolje govori sam opisani namještaj, koji visokom kvalitetom izrade, skladom proporcija i ukrasa, kao i znalačkom uporabom materijala svjedoči o zavidnom zanatskom umijeću. To nam ujedno potvrđuje i pretpostavku, da su stolarski obrtnici prve polovine 19. st. u Osijeku izrađivali vrlo kvalitetan, stilski čisti namještaj pod utjecajem bečkog centra, ali izveden ipak s izvjesnom slobodom, koja se ogleda u načinu ukrašavanja i primjeni pojedinih vrsta drva. Isto tako vidimo, da su i naručioc, tj. predstavnici građanstva onoga vremena imali potrebu za skladnim uređenjem svojih domova, a u tu su potrebu mogli zadovoljiti na domaćem tlu.

O potpisanom stolarskom pomoćniku Ludwigu Wolfschützu našli smo samo vrlo oskudne slijedeće arhivske podatke:

U Popisu pučanstva iz 1857. stoji da je Ludwih Wolfschütz rođen 1820. VIII 20. (?), da je obrtnik i da stanuje u kući Ivana Vrančića (adresa manjka zbog lošeg uvezivanja listova).

U Registru iz 1885. navodi se jedan njegov račun od 8 forinti za pisaci stol, te neki njegovi dugovi.

Ovaj posljednji podatak nam jedino dokazuje da je u to vrijeme još radio u Osijeku, te je vjerojatno istovjetan s Ljudevitom Wolfschützom, koji je 1885. izlagao na Općoj zemaljskoj izložbi u Budimpešti. O tome nalazimo podatak u izvještaju »Kraljevine Hrvatska i Slavonija na Obćoj zemaljskoj izložbi u Budimpešti 1885« (Zagreb 1885.), gdje se na strani 197. u XVIII skupini među izlagačima nalazi: »Wolfschütz Ljudevit, Osijek. Pisaci stol od hrastovine. Zagreb 1864. srebrna kolajna.«

O sudjelovanju na zagrebačkoj izložbi imamo potvrdu u izvještaju »Prva izložba dalmatinsko-hrvatsko-slavonska 1864, Zagreb«, gdje se na strani 230. u XXI Podrazredu, Pokučje i sažarevine (tapetarine), pod brojem 3188 navodi: »Wolfschütz Ljudevit iz Osijeka, stol za šivanje u obliku globusa«, kao i u »Bericht über die erste dalmatinisch-croatisch-slavonische Ausstellung in Agram 1864.« (Wien 1864.), u kojem se spominje u klasi XXI — Möbel und Tapezierarbeiten — jedan šivaći stolić u obliku globusa iz Osijeka. O daljnjem djelovanju Ludwiga Wolfschütza zasada, nažalost, nemamo nikakvih podataka.

Prikaz naše signirane garniture namještaja objavljujemo kao skromni prilog istraživanju zanatstva i umjetničkog obrta u Osijeku.

POPIS UPOTRIJEBLJENE LITERATURE

Stilovi, namještaj dekor od Luja XVI do danas, (II tom), »Vuk Karadžić« - Larousse, Beograd 1972.

Magyar Művészet 1880—1945, Képzoművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1964.
Irena Balat, Signirani bidermajer sekreter iz 1827. godine, Rad vojvođanskih muzeja, 14, Novi Sad, 1965.

EIN SIGNIERTES BIEDERMEIERSCHLAFZIMMER IM OSIJEKER MUSEUM

Die wertvollste Möbelgarnitur im Osijeker Museum ist ein Biedermeierschlafzimmer mit einem signierten Schrank, das im Jahre 1972 von einer alten Osijeker Familie erworben wurde. Die Garnitur besteht aus zwei Betten, zwei Schränken und einem Nachtkästchen. Die Möbel sind aus Nussholz und mit Intarsien aus weissem Ahorn verziert. Der Form, dem Dekor, der Feinheit des Materials und der Präzision der Ausarbeitung nach entsprechen diese Stücke allen Erfordernissen des hoch entwickelten Biedermeierstils des zweiten Viertels des 19. Jahrhunderts mit stark fühlbaren wienerischen Einflüssen, die in dieser Zeit für Slawonien charakteristisch waren.

Das bedeutendste Stück dieser Garnitur ist ein Schrank, der die Signatur des Herstellers enthält. Die Form ist einfach nur mit Profilationen belebt. Die vordere Seite ist reich mit florealen Intarsien, die harmonisch in einzelne Felder verteilt sind, geschmückt. Ausser Intarsien sind als Verzierung auch Leisten aus Pappelholz verwendet.

Das Nachtkästchen ist ebenfalls kubischer Form mit wenigen Profilationen. Die Verzierung aus intarsierten Ranken ist ebenfalls nur spärlich angewendet.

Bei den Betten wurde leider die ursprüngliche Form verändert. In der Originalform waren es zwei Betten, aber im Jahre 1931 wurden sie in ein sog. Ehebett oder Doppelbett umgearbeitet. Die Seitenstücke mit abgerundeten Enden wurden durch gerade ersetzt und die abgenommenen Seitenbretter auf das verbundene Kopfende gesetzt. Das Kopfende ist einfach und glatt, das Fussende dagegen reich profiliert und mit florealen Intarsien geschmückt. Diese Umarbeitung hat dem allgemeinen Eindruck nur geschadet.

Im Inneren des rechten Schrankes unter einer Leiste wurde ein mit Bleistift geschriebener Text entdeckt: Ludwig Wolfschütz Tischlergesell gebürtig von Waithofen an der Thaya an Ostreich ferfertigt das Schifonier dem H. Meister Hamberger im Jahr 1846. den 28. Aprill in Esseg.

Nachforschungen im Historischen Archiv von Osijek ergaben, dass im Verzeichnis der Einwohner aus dem Jahre 1857 und im Register der Akten des Magistrats, ebenfalls aus dem Jahre 1857, Hamberger Mathias, Tischlermeister geboren 1813 als

Hausbesitzer (No 337) in Osijek-Unterstadt angeführt wird. Meister Hamberger musste sich eines soliden Rufes erfreut haben, wenn er einen Gesellen aus Österreich beschäftigen konnte. Den besten Beweis für seine Qualität als Tischlermeister bieten diese eben beschriebenen Möbelstücke, die zugleich auch ein Licht auf die hohe Entwicklung des einheimischen Tischlergewerbes in Osijek werfen.

Über den Tischlergesellen Ludwig Wolfschütz haben wir im Historischen Archiv nur sehr spärliche Angaben gefunden:

Im Verzeichnis der Einwohner von Osijek aus dem Jahre 1857 steht, dass Ludwig Wolfschütz im Jahre 1820, am 20. August(?) geboren und Handwerker ist. In einem Register aus dem Jahre 1885 finden wir seinen Namen auf einer Rechnung für einen Schreibtisch, es sind aber auch einige Schulden eingetragen. Diese Angaben beweisen nur, dass er zu dieser Zeit in Osijek tätig war und demnach wahrscheinlich mit jenem Ludwig Wolfschütz identisch ist, der 1864 an der Ersten dalmatinisch-kroatisch-slawnischen Ausstellung in Zagreb und an der Allgemeinen Landesaustellung in Budapest 1885 teilnahm, wie es in den offiziellen Katalogen dieser beiden Ausstellungen verzeichnet ist.